

A Conceptual Model of Financial Anxiety from the Perspective of the Holy Quran *

Seyeda Zahra Hoseini Nejad Mahani ¹ and Mohammad Sadiq Shojaei ²

Abstract

This study seeks to develop a conceptual framework for financial anxiety grounded in the teachings of the Holy Quran and to evaluate its validity. To accomplish this, an initial investigation was carried out employing two methodologies: "lexical search" and "open text reading." This process led to the identification of 33 pertinent terms and the collection of 55 religious propositions through purposive sampling, adhering to the principle of saturation found within the Quranic verses. The data were analyzed using qualitative content analysis techniques (Shojaei, "Qualitative Content Analysis of Religious Texts: Theoretical Foundations and Implementation Stages," 1399 SH (2020 CE)). The analysis revealed that the concept of financial anxiety in the Quran encompasses five categories of indicators (avoidance of financial obligations, anxiety about future finances, persistent financial distress, irrational financial fears, and feelings of financial dissatisfaction) and six categories of causal factors (personality traits, pessimism about the future, anxiety over financial stress, cognitive distortions, weak religious convictions, and the influence of Satan). Furthermore, three categories of resultant components were identified (emotional and psychological effects, familial and social behavioral impacts, and socio-economic repercussions). To ensure the findings align with Quranic content and their relevance in psychological contexts, the validity was evaluated through expert assessments (8 specialists) utilizing the Content Validity Index (CVI) and Content Validity Ratio (CVR). Ultimately, a conceptual model of financial anxiety was articulated within a broader framework. The outcomes of this research lay a solid groundwork for the creation of a questionnaire on financial anxiety and the development of therapeutic interventions and educational packages.

Keywords: Financial Anxiety, Conceptual Model, Quran, Islamic Psychology.

*. **Date of Receiving:** 2 - 7 - 2023, **Date of Approving:** 12 - 5 - 2024.

1. Ph.D. Candidate, Research Institute of Hawzeh and University, Qom, Iran: szhoseininejad@rihu.ac.ir.

2. Assistant Professor, and Faculty Member at Al-Mustafa International University (Amin Complex): s_shojaei@yahoo.com.

مدل مفهومی اضطراب مالی از منظر قرآن کریم*

سیده زهرا حسینی نژاد ماهانی^۱ و محمد صادق شجاعی^۲

چکیده

این پژوهش با هدف ارائه مدل مفهومی اضطراب مالی براساس قرآن کریم و بررسی میزان روایی آن انجام شده است. برای این منظور، ابتدا با دو راهبرد «جستجوی واژگانی» و «متن خوانی باز» و دستیابی به ۳۳ واژه مرتبط، ۵۵ گزاره دینی با استفاده از نمونه گیری هدفمند براساس اصل اشباع در آیات قرآن جمع آوری شد و با به کارگیری روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی (شجاعی، «روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا»، ۱۳۹۹) مورد بررسی قرار گرفت. یافته های حاصل از پژوهش نشان داد سازه اضطراب مالی در آیات قرآن دارای پنج دسته نشانه (اجتناب از موقعیت های پرداخت مالی، ترس در مورد آینده مالی، برانگیختگی و آشفتگی مداوم مالی، ترس های نامعقول مالی و احساس عدم رضایت مالی) و ۶ دسته مؤلفه های علی (ویژگی های شخصیتی زمینه ساز، بدینی نسبت به آینده، نگرانی از قرارگرفتن در شرایط تنیدگی زای مالی، خطاهای شناختی، ضعف باورهای دینی و وسوسه شیطان) و ۳ دسته مؤلفه های پیامدی (پیامدهای عاطفی - هیجانی، پیامدهای رفتاری خانوادگی و اجتماعی و آسیب های اجتماعی - اقتصادی) است. سپس برای حصول اطمینان از مطابقت آن ها با محتوای آیات قرآن و همچنین کاربرد آن در حوزه روان شناسی، اعتبار یافته ها براساس نظر متخصصان (۸ کارشناس) با محاسبه شاخص روایی محتوا (CVI) و نسبت روایی محتوا (CVR) مورد بررسی قرار گرفت و سرانجام مدل مفهومی اضطراب مالی در قالب یک طرحواره کلی ترسیم شد. یافته های این پژوهش، بستر مناسبی برای تدوین پرسش نامه سازه اضطراب مالی و طراحی مداخله درمانی و بسته آموزشی آن فراهم کرده است.

واژگان کلیدی: اضطراب مالی، مدل مفهومی، قرآن، روان شناسی اسلامی.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۳/۰۲/۲۳.

۱. دانشجوی دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران: szhoseininejad@rihu.ac.ir.

۲. استادیار، عضو هیئت علمی جامعه المصطفی، مجتمع امین، قم، ایران: s_shojaei@yahoo.com.

مقدمه و بیان مسأله

سختی و مشکلات در زندگی انسان عجین شده است. خداوند در این باره می‌فرماید: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ (بلد/۴)؛ «مسلماً ما انسان را در رنج آفریدیم.» از نظر حضرت علی (علیه السلام) زندگی دنیا سراسر تنیدگی زاست (تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۶۶: ۷/۳۴). یکی از سختی‌های زندگی که ذهن همه افراد را به خود مشغول کرده مسائل و مشکلات مالی است. در سال‌های اخیر، شرایط زندگی به گونه‌ای پیش می‌رود که افراد از نظر اقتصادی در شرایط بحرانی قرار گرفته و چه بسا درگیر یک نوع اپیدمی مدرن به نام اضطراب مالی (Financial Anxiety) شده‌اند (Ostowari, The Money Anxiety Cure : A path to financial wellbieng, 2014). منظور از اضطراب مالی نوعی سندروم روانی (Mental Syndrome) است که باعث می‌شود شخص نگرش ناسالمی نسبت به فکرکردن راجع به وضعیت مالی خود و مدیریت منابع آن داشته باشد، به گونه‌ای که به دغدغه ذهنی او تبدیل شود و همه ابعاد زندگی وی را تحت تأثیر قرار دهد (Burchell, Identifying, describing and understanding financial aversion: Financial phobes, 2003). طبق این تعریف، اضطراب مالی نوعی اختلال روانی است که افکار و احساسات منفی در مورد پول را شامل می‌شود.

اضطراب مالی اغلب منجر به رفتارهایی مانند اجتناب از پرداخت صورتحساب‌ها، بی‌توجهی به نیازهای ضروری زندگی، سختی کشیدن بیش از اندازه و عدم برنامه‌ریزی برای آینده زندگی می‌شود. فرد مبتلا به اضطراب مالی همواره احساس گناه، خجالت و ترس از پول را تجربه می‌کند. علائم فیزیولوژیکی اضطراب مالی شامل افزایش ضربان قلب، مشکلات تنفسی، حالت تهوع، سوزن سوزن شدن پاها، تعریق و سرگیجه می‌شود (Lindsay Podvin, The Financial Anxiety Solution, 2020). اضطراب مالی در اصل از احساس ناتوانایی در برعهده‌گرفتن مسئولیت‌های اقتصادی ناشی می‌شود (نورتن، ۲۰۱۰). این افراد وقتی صورت حساب مخارج زندگی خود را می‌بینند، قلبشان تندتند می‌زند. فکر می‌کنند به اندازه کافی باهوش نیستند که بتوانند پول خود را مدیریت کنند یا به اندازه کافی انسان‌های مهمی نیستند، یا اعتقاد دارند که پولشان خودبه‌خود درست می‌شود و آن‌ها نقشی در تولید آن ندارند (ibid). اضطراب مالی دربرگیرنده‌ی نشانه‌ها و مؤلفه‌های مختلف شناختی (افکار و نگرش‌ها)، عاطفی و هیجانی (ترس، شرم و احساس گناه)، جسمانی (تپش قلب، سرگیجه، تهوع و...) و رفتاری (اجتناب و تعویق در امور مالی، تصمیمات عجولانه و...) است.

تحقیقات نشان داده است که بین اضطراب مالی و خودکارآمدی مالی رابطه منفی معنادار وجود دارد؛ همچنین مسائل و مشکلات مالی می‌تواند احساس توانمندی افراد در اداره و کنترل امور را بیشتر تحت تأثیر قرار دهد و فرد خصوصاً در موقعیت‌های بحرانی، احساس ناکارآمدی بیشتری پیدا کند (لیم و همکاران ۲۰۱۴؛ نادری‌نوبندگان و تقی‌زاده ۱۴۰۰). بنابراین اضطراب مالی منجر به تعامل ناکارآمد با پول و تصمیم‌گیری‌های سریع، غیرمنطقی و نسنجیده در افراد می‌شود (Lindsay Podvin, The Financial Anxiety Solution, 2020). وقتی نوبت به امور مالی می‌رسد، هرچه فرد بیشتر مضطرب باشد، کمتر احتمال دارد که برای بهبود سلامت مالی خود اقدام کند. این نگرش ناسالم نسبت به فکرکردن یا درگیر شدن با امور مالی شخصی اغلب شبیه چیزی به نام نشخوار فکری مالی (Financial rumination) است؛ نشخوار فکری مالی شامل نگرانی ذهنی در مورد علائم یک شکل خاص از پریشانی (مربوط به امور مالی) است. براساس تعریف جوهار و همکاران (۲۰۱۵)، نشخوار فکری مالی به عنوان تفکر تکراری (Repetitive thinking)، منفعل و بدبینانه در مورد علل و پیامدهای احتمالی نگرانی‌های مالی تعریف می‌شود. بخش قابل توجهی از جمعیت در کشورهای توسعه‌یافته به طور مکرر در مورد وضعیت مالی خود نگرانند و نشخوار فکری می‌کنند. نگرانی مالی و نشخوار فکری می‌تواند عواقب روان‌شناختی جدی داشته باشد که منجر به کاهش رفاه روانی، مشکلات سلامت روانی و اختلال در عملکرد شناختی می‌شود (Bruijn & Antonides, Determinants of financial worry and rumination, 2019). آدریان فارنهام از اضطراب مالی به عنوان اضطراب پول (Money Anxiety) تعبیر کرده است که با ویژگی‌هایی چون احساس سردرگمی و هراس در زمان فکرکردن به پول، درگیری ذهنی به پول و آینده مالی در زمان خواب، افکار وسواسی در مورد آینده و امنیت شغلی، تعارض و مشاجره با شریک زندگی و کاری در مورد پول، تجرب G حملات احساسی و اضطراب در زمان فکرکردن به آینده به جای احساس امنیت و آسایش مشخص می‌شود (Furnham, The New Psychology of Money, 2014). در برخی پژوهش‌ها به عوامل زمینه‌ساز اضطراب مالی پرداخته شده و مواردی مانند کمبود دارایی، بدهی بالا و چالش‌های مدیریت پول و سواد مالی پایین از عوامل اصلی اضطراب مالی بیان شده است. از سوی دیگر، اضطراب مالی می‌تواند روابط بین فردی، برنامه‌ریزی مالی، انتخاب‌های شغلی و تحصیلی و راهبردهای مقابله‌ای افراد را به صورت بروز شوک ناگهانی تحت تأثیر قرار دهد (Financial Anxiety and Stress among US Households: New Evidence from the Hasler et al,) (National Financial Capability Study and Focus Groups, 2021).

در منابع اسلامی نیز کلمه «مال» به کار رفته و نحوه نگرش و تعامل افراد با آن مورد توجه قرار گرفته است. خداوند در قرآن از مال به زینت زندگی (کهف/۴۶) یاد کرده و افراد را به استفاده بهینه از آن (اعراف/۳۱) سفارش کرده است. در عین حال، مال و دارایی برای برخی افراد به قدری مهم و حیاتی جلوه می کند که شب و روز درباره آن فکر می کنند. این افراد، همواره نگران از دست دادن مال و دارایی خود هستند. با وجود اینکه در آیات و روایات به اضطراب مالی اشاره شده است، ولی تاکنون تحقیقی در این زمینه با رویکرد روان شناختی انجام نشده است؛ بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی شاخص ها و نشانه های اضطراب مالی در آیات قرآن و دستیابی به مدل مفهومی آن است.

روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل کیفی - محتوای متون دینی (شجاعی، «روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا»، ۱۳۹۹) استفاده شده است. پایه و اساس تحلیل کیفی - محتوای متون دینی، پردازش فعال متن (مفاهیم، واژه ها، گزاره ها) است که با به کارگیری اصول معناشناسی زبانی صورت می گیرد. جامعه متنی پژوهش، قرآن کریم بود. با استفاده از نمونه گیری هدفمند، گزاره های ناظر به اضطراب مالی استخراج شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جامعه آماری در بخش کمی متخصصان روان شناسی و علوم حوزوی بودند.

فرآیند پژوهش به این صورت است که در مرحله نخست با استفاده از راهبرد جستجوی واژگانی براساس سه کلیدواژه «خَشْيَةُ امْلَاقٍ»، «خَشْيَةُ اِنْفَاقٍ» و «فَقْر»، آیات مربوطه بررسی و در نتیجه پنج آیه گزینش شد. در مرحله بعد با استفاده از اصل هم معنایی، تقابل معنایی و حوزه واژگانی ۳۰ کلیدواژه دیگر از قبیل «بَحْلٌ، اِمْسَاكٌ، قَتُّورًا، اَمَلٌ، كِتْمَانٌ، رِزْقٌ، مَعِيشَةٌ، ضَنْكٌ، اِسْتِغْنَاءٌ و حِرْصٌ» به این مجموعه اضافه شد. در مرحله دوم، از طریق غرقه شدن در محتوا، چندبار داده ها به دقت مطالعه و مواردی که کمتر با موضوع پژوهش ارتباط داشتند کنار گذاشته شدند. سپس با استفاده از پرسش های پیش برنده و با توجه به معنای واژه ها، ابعاد و خصوصیات آن ها در دو سطح واژه ای (Vocabulary level) و گزاره ای (propositional level) مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه این گام، برداشت های اولیه از گزاره ها صورت گرفت و هر مورد به یک سیستم شبکه ای بسط داده شد. مرحله سوم مربوط به صورت بندی داده ها بود که در سه گام انجام شد. در گام اول، محتواهای اساسی (ویژگی هایی از داده ها که به نظر می رسید جنبه روان شناختی دارند) شکل گرفت. در گام دوم محتواهای اساسی براساس شباه

کارکردی و با استفاده از اصل هم‌ریخت‌بینی کل‌نگر در قالب یکسری مؤلفه‌ها (Components) و عناصر (elements) دسته‌بندی و نام‌گذاری شدند. در گام سوم سازه‌ها شناسایی شد. سازه به یک الگوی مفهومی اشاره دارد که با ترکیب بخش‌هایی از اطلاعات توسط پژوهشگر ساخته می‌شود (شجاعی، «روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا»، ۱۳۹۹). در این پژوهش علاوه بر سازه‌های اصلی، فرایندهای وابسته شرایط علی (Causal conditions)، نشانگرها (markers) و پیامدها (outcomes) نیز استخراج شد.

مرحله چهارم مربوط به اعتبارسنجی بود. برای حصول اطمینان از تطابق یافته‌ها با محتوای متون دینی از سویی و کاربرد آن در حوزه روان‌شناسی از سوی دیگر، اعتبار یافته‌ها براساس دو شاخص متقن‌بودن و مفیدبودن مورد بررسی قرار گرفت. متقن‌بودن به‌عنوان معیاری برای جایگزینی روایی (validity) و پایایی (reliability) در نظر گرفته شده است و به میزان صحت و درستی یافته‌ها و دقت در گردآوری و تحلیل داده‌ها اشاره دارد که براساس نظر متخصصان انجام شده است. طبق نظر لین (۱۹۸۶): به‌نقل از (Polit, & Beck, The content validity index: are you sure you know what's being reported? Critique and recommendations 2006) کمترین تعداد متخصصان باید سه نفر باشند و بیشتر از ده نفر نیز ضرورت ندارد. در این پژوهش تعداد کارشناسان ۸ نفر بودند. نمره شاخص روایی محتوا (CVI) برای تک‌تک مؤلفه‌ها نباید کمتر از ۷۸ درصد باشد که در غیر این صورت مؤلفه مدنظر روایی لازم برای آن مفهوم را نخواهد داشت. همچنین برای سنجش روایی محتوا (CVR) از متخصصان خواسته شد نظر خود را درباره ضرورت هر مؤلفه برای سازه بیان کنند. طبق نظر لاوشی (Lawshe, A quantitative approach to content validity, 1975) حداقل میزان نسبت روایی محتوای قابل قبول برای هشت کارشناس ۷۵ درصد است. مفیدبودن به میزان اهمیت و کاربردپذیری یافته‌ها در بافت روان‌شناختی (عملکرد حرفه‌ای) اشاره دارد. برای بررسی این شاخص، از دقت و بازنگری توسط پژوهشگر و نظر همکاران (شجاعی، «روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا»، ۱۳۹۹) استفاده شد.

در مرحله پنجم اصلاحات مدنظر کارشناسان اعمال گردید و گزارش نهایی ارائه شد. هدف اصلی در این مرحله این بود که علاوه بر پاسخ سؤال‌های پژوهش، فرآیند کار و شیوه تحلیل داده‌ها به گونه‌ای ارائه شود که قابل فهم باشد.

یافته‌های پژوهش

این پژوهش با هدف تدوین مدل مفهومی اضطراب مالی در قرآن کریم انجام شد. باتوجه به اینکه کلمه «اضطراب مالی» در قرآن به کار نرفته است، سعی شده است ابتدا واژه‌ها و گزاره‌های مرتبط با اضطراب مالی از قرآن کریم گردآوری شود. یافته‌های پژوهش نشان داد که واژه‌های «إِمْلاقٌ، خَشْيَةٌ إِمْلَاقٌ، إِمْسَاكٌ، فَقْرٌ، بُخْلٌ، جَمْعٌ وَعَدَّةٌ، أَخْلَدَهُ، الْمَالُ وَالْأَمْوَالُ، الْأَمَلُ، كَتَمَ وَ يَكْتُمُونَ، مَعِيشَةٌ، إِسْتَعْنَى، حِرْصٌ، حَسَدٌ» با اضطراب مالی ارتباط دارند. برخی مفاهیم و گزاره‌های مرتبط با اضطراب مالی در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: برخی کلیدواژه‌ها و مستندات مربوط به اضطراب مالی در قرآن		
واژگان کلیدی	مستندات و گزاره‌ها	سوره و آیه
إِمْلاقٌ	لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ	انعام/۱۵۱
خَشْيَةُ إِمْلَاقٍ	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ... ؛	اسراء/۳۱
خَشْيَةُ الْإِثْقَاقِ	إِذَا لَأَمَسَكُمْ خَشْيَةُ الْإِثْقَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا	اسراء/۱۰۰
فقر، فقراء	وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ	نور/۳۲
بخل	فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنَى وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ...	محمد/۳۸
جمع، عده	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ	همزه/۲
أَخْلَدَ	يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ	همزه/۳
أَمْوَالٌ	فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ	توبه/۵۵
الْأَمَلُ	ذَرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ	حجر/۲
کتَم، يَكْتُمُونَ	الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَ يَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا	نساء/۳۷
رِزْقٌ	وَرِزْقٌ رَبِّكَ خَيْرٌ وَابْقَى	طه/۱۳۱
مَعَايِشٌ	وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ	حجر/۲۰

طه/ ۱۲۴	وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا...	مَعِيشَةً، ضَنْكًا
لیل/ ۸	وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ	إِسْتَغْنَىٰ
بقره/ ۹۶	وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ أَلْفَ سَنَةٍ...	حِرْص
توبه/ ۳۴	وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ...	يَكْنِزُونَ
نساء/ ۵۴	أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ	يَحْسُدُونَ
قصص/ ۷۹	قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ	الدُّنْيَا
مطففين/ ۱/ الی ۳	وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ / الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ / وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ	مُطَفِّفِينَ
توبه/ ۷۵	وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ	آتَاءَ وَ صَدَقَهُ
توبه/ ۷۶	فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ	فَضْل

در مرحله بعد با مراجعه به لغتنامه‌ها و کتاب‌های تفسیر، معنای دقیق هریک از این موارد به دست آمد. از سوی دیگر، طرح پرسش‌های پیش‌برنده در فرایند پژوهش و زنجیره‌سازی گزاره‌ها باعث شد مفاهیم و گزاره‌های بیشتری در این حوزه معنایی شناسایی و وارد چرخه تحلیل شوند. پس از اجرای اصول پیش‌پردازش متن در مورد این گزاره‌ها و شکل‌گیری محتواهای اساسی، سازه‌های مربوط به اضطراب مالی به تفکیک در سه محور نشانه‌ها، مؤلفه‌های علی و پیامدی طبقه‌بندی و شاخص‌های مربوط به هر محور به دست آمد. برای اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش، از ۸ نفر کارشناس دارای تحصیلات سطوح عالی روان‌شناسی و علوم اسلامی خواسته شد تا در یک مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای (از بسیار کم تا خیلی زیاد) درباره میزان مطابقت هر مؤلفه با مستندات (استنادپذیری) و میزان تناسب هر مؤلفه با سازه‌ها (کاربردپذیری) نظر خود را بیان کنند. با بررسی نظر کارشناسان مشخص شد که تمام مؤلفه‌های استخراج‌شده نمره قابل قبول را کسب کرده‌اند. نتایج مربوط به مستندات، محتواهای استنباطی، نشانه‌ها، مؤلفه‌های علی و مؤلفه‌های پیامدی به ترتیب در جدول‌های ۲، ۳ و ۴ و روایی سنجی یافته‌ها، در جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

جدول ۲، مستندات، محتوای استنباطی و مؤلفه‌های مربوط به نشانه‌های اضطراب مالی

مؤلفه‌ها	محتوای استنباط شده	گزاره‌ها و مستندات قرآنی مربوط به هر مؤلفه	
اجتناب از موقعیت‌های پرداخت مالی	دوری کردن از انفاق برای ترس از فقر	قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا (سوره اسراء/ ۱۰۰)	۱
	گرایش به ثروت اندوزی و اجتناب از انفاق در راه خدا	وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْتِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (توبه/ ۳۴)	۲
	تلاش می‌کنند با نبخشیدن و جمع کردن مال از اضطراب خود بکاهند.	هَآ أَنتُمْ هَؤُلَاءِ تَدْعُونَ لِتُقْفَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ (محمد/ ۳۸)	۳
	از مالی که خدا به آنها داده حقوق دیگران را ادا نمی‌کنند (عدم پرداخت حقوق مالی دیگران).	وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (آل عمران/ ۱۸۰)	۴
	در زبان ادعا می‌کنند که اهل خیرات و صدقه دادن هستیم، ولی در عمل سر باز می‌زنند.	وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ لِنُحْنُ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ / فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخُلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ (توبه/ ۷۵ - ۷۶)	۵
ترس در مورد آینده و هزینه‌های زندگی	نگرانی در مورد هزینه‌های زندگی و اقدام به کشتن فرزندان	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا (اسراء/ ۳۱)	۶
	ترس از فقر برای آینده و اقدام به رفتارهای خطرناک (فرزندکشی)	لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَمْلَاقٍ (انعام/ ۱۵۱)	۷

برانگیختگی و آشفتگی مداوم در مال اندوزی	۸	وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (نور/۳۲)	ترس از مشکلات مالی و ترک ازدواج
	۹	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ (همزه/ ۲ - ۴)	آزمندی، مال اندوزی افراطی
	۱۰	فَلَا تُغْنِجُكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ (توبه/ ۵۵)	
	۱۱	فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ (توبه/ ۷۶)	پس انداز کردن مال با حرص و ولع زیاد
	۱۲	الَّذِينَ يَخْلُونِ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (نساء/ ۳۷)	نه تنها خود حرص و ولع مالی دارند که دیگران را هم از انفاق باز می دارند و به مال اندوزی فرامی خوانند.
ترس های نامعقول مالی	۱۳	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيُصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْتَنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (توبه/ ۳۴)	تصاحب کردن مال دیگران به زور و بازداشتن دیگران از کمک های مالی در راه خدا
	۱۴	وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ (طه/۱۳۱)	ترس از این که رزق و روزی اش به پایان برسد (تقابل معنایی)
	۱۵	وَكَيْفَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِقْفَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا إِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (عنکبوت/ ۶۰)	ترس از این که روزی اش قطع شود (برداشت)
	۱۶	وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَاشٍ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ (حجر/ ۲۰)	ترس از اینکه ابزار و وسائل زندگی را از دست بدهد (تقابل معنایی)

	ترس از اینکه سختی و مشکلات مالی پایان ناپذیر باشد (تقابل معنایی)	فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (انشراح/ ۵ - ۶)	۱۷
	ترس از پایان ناپذیری مشکلات مالی (تقابل معنایی)	سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (طلاق/ ۷)	۱۸
	ترس از اینکه خدا روزی اش را قطع کند.	إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِين (ذاریات/ ۵۸)	۱۹
	ترس از اینکه آنچه را در راه خدا می دهد، جایگزین ناپذیر است.	وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (سباء/ ۳۹)	۲۰
عدم رضایت مالی بی قراری و احساس	حسادت ورزی نسبت به دیگران و غصه خوردن	أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (نساء/ ۵۴)	۲۱
	آرزوی داشتن امکانات مالی زیاد و نارضايتی از وضعیت موجود	قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (قصص/ ۷۹)	۲۲
	آشفته گی مداوم مالی و نداشتن روحیه توکل به خدا	وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ (طلاق/ ۳)	۲۳

جدول ۳، مستندات، محتوای استنباطی و مؤلفه های علی اضطراب مالی

مؤلفه ها	محتوای استنباط شده	گزاره ها و مستندات قرآنی	
ویژگی های شخصیتی زمینه ساز اضطراب مالی	حسادت نسبت به دیگران	أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (نساء/ ۵۴)	۱
	بخل ورزی	الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبَخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (نساء/ ۳۷)	۲

۳	وَلَيَجِدُنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يَعْمَرَ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُرَحِّزٍ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يَعْمَرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (بقره/ ۹۶)	حرص و آزمندی نسبت به دنیا
۴	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ / يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ (همزه/ ۲ - ۳)	گرایش به مال اندوزی
۵	إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرُنَّهَا مُصْبِحِينَ / وَلَا يَسْتُنُّونَ / فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ / فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ / فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ / أَنْ اغْدُوا عَلَيْنَا حَرْثَكُمُ إِنَّكُمْ صَارِمِينَ / فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ / بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ / قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْ لَا تَسْبِيحُونَ / قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ / فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ (قلم/ ۱۷ - ۳۰)	شدت حب دنیا و ترس از دست دادن آن
۶	وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ / الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ (همزه/ ۱ - ۲)	فخر فروشی به دیگران با مال اندوزی
۷	لَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ (توبه/ ۵۵)	مقایسه‌ی مال و ثروت فراوان ثروت اندوزان با دارایی خود
۸	قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (قصص/ ۷۹)	مقایسه دارایی خود با ثروتمندان
۹	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ / يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ (همزه/ ۲ - ۳)	میل به جاودانگی و آسیب ناپذیری
۱۰	رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ / ذَرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (حجر/ ۲)	آرزوهای دورودراز
۱۱	قُلْ لَوْ أَنَّكُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَا مَسَكُتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا (سوره اسراء/ ۱۰۰)	امساک و بخل ورزی

بدینتی به آینده	یقین نداشتن به رزاقیت خدا در امر ازدواج	وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (نور/۳۲)	۱۲
	یقین نداشتن به کفایت خدا در نجات بندگان از فقر و فلاکت	أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ (زمر/۳۶)	۱۳
	اطمینان نداشتن به رسیدن روزی در آینده	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنْ قَتَلْتَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا (اسراء/۳۱)	۱۴
	بدگمانی و ناامیدی از رحمت خدا	وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَبِئْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ (يوسف/۸۷)	۱۵
	بدگمانی به خدا در بازگشت مال انفاق شده	قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَا مَسْكَكُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا (سوره اسراء/۱۰۰)	۱۶
	تاثیرپذیری از شیطان	الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (سوره بقره/۲۶۸)	۱۷
تنگانی قرار گرفتن در شرایط ناامنی و تنگدستی	ترس از اینکه ابزار و وسایل زندگی را از دست بدهد (تقابل معنایی)	وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَاشٍ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ (حجر/۲۰)	۱۸
	ترس از بی پولی و تنگدستی	قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَا مَسْكَكُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا (اسراء/۱۰۰)	۱۹

۲۰	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا (اسراء/۳۱)	کشتن اولاد خود به علت ترس از فقر
۲۱	الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (نساء/۳۷)	منع از انفاق از طرف خود و دیگران به منظور حفظ جایگاه مستکبر در مقابل مستضعف
۲۲	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا (اسراء/۳۱)	ترس (اضطراب) از ابتلا به فقر و تنگدستی در آینده
۲۳	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ... (انعام/۱۵۱)	ترس از فقر و تنگدستی در آینده
۲۴	قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يَسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ (قصص/۷۸)	اسناد ثروت و دارایی صرفاً به علم و توانمندی شخصی
۲۵	وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ / وَكَذَّبَ بِالْحَسَنَىٰ / فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ (لیل/ ۸- ۱۰)	احساس بی نیازی از دیگران
۲۶	كَلِمَاتٍ الْحَسَنَاتِ أَتَتْ أَكْلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا / وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا / وَدَخَلَ	نگرش ناصحیح در

صنف باورهای دینی و فراموشی یاد خدا در زندگی	مورد جاودانه دانستن مال	جَنَّتْهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا. (کهف، ۳۳ - ۳۵)	
	نگرش جاودانه شدن توسط مال	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ / يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ (همزه/ ۲ - ۳)	۲۷
	ناآگاهی و تحلیل و گمان‌های غلط از خیر و شر	وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (آل عمران/ ۱۸۰)	۲۸
	غفلت از همت و دسترنج خود در مقابل توکل	وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (نجم/ ۳۹)	۲۹
	غفلت از یاد خدا در زندگی	وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى (طه/ ۱۲۴)	۳۰

جدول ۵ - نتایج روایی سنجی مؤلفه‌های (نشانه‌ها، عوامل و پیامدهای) اضطراب مالی

سازه اصلی										
مؤلفه‌ها (به تفکیک نشانه‌ها، علت‌ها و پیامدها)		تعداد کارشناسان		مطابقت		CVI		ضرورت		CVR
خیلی زیاد (بدون نیاز به بازبینی)	زیاد (نیاز به بازبینی مجدد)	کم (نیاز به بازبینی جدی)	خیلی کم (حذف و کنار گذاشتن)	سطح معناداری استاندارد	سطح معناداری کسب شده	ضروری	مفید ولی غیرضروری	غیرضروری	سطح معناداری استاندارد	سطح معناداری کسب شده
۸	۰	۰	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۷	۱	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۶	۲	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۷	۱	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۷	۱	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۷	۰	۱	۰/۷۹	۰/۸۷	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱
۸	۷	۰	۱	۰/۷۹	۰/۸۷	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱

۸	۷	۰	۰	۱	۰/۷۹	۰/۸۷	۷	۰	۱	۰/۷۵	۰/۷۵	تأثیر پذیری از شیطان	
۸	۷	۰	۱	۰	۰/۷۹	۰/۸۷	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	نگرانی قرار گرفتن در شرایط نامأنوس و تنیدگی زای مالی	
۸	۸	۰	۰	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	خطاهای شناختی مربوط به امور مالی	
۸	۷	۱	۰	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	ضعف باورهای دینی و فراموشی یاد خدا در زندگی	
۸	۷	۱	۰	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	پیامدهای عاطفی، هیجانی ناشی از اضطراب مالی	پیامدها
۸	۷	۱	۰	۰	۰/۷۹	۱	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	پیامدهای رفتاری مربوط به تعاملات خانوادگی و اجتماعی	
۸	۷	۰	۱	۰	۰/۷۹	۰/۸۷	۸	۰	۰	۰/۷۵	۱	آسیبهای اجتماعی-اقتصادی	

جدول شماره ۴، مستندات، محتوای استنباطی و مؤلفه‌های پیامدی اضطراب مالی

مؤلفه‌ها	محتوای استنباط شده	گزاره‌ها و مستندات قرآنی	
پیامدهای عاطفی، هیجانی ناشی از اضطراب مالی	حسرت و پشیمانی از دل‌بستن به مال دنیا	مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَّةُ / هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةُ (حاقه ۲۸ و ۲۹).	۱
	ملامت خود و حسرت از محروم کردن	إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ / وَلَا يَسْتُنُونَ / فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ / فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ / فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ / أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنْتُمْ صَارِمِينَ / فَلَمَّا رَأَوْهَا	۲

	تهیدستان از انفاق به علت اضطراب مالی	قَالُوا إِنَّا لَصَالُونَ / بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ / قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْ لَا تُسَبِّحُونَ / قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ / فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ (قلم/ ۱۷ الى ۳۰)	
پایاندهای رفتاری مربوط به تعاملات خانوادگی و اجتماعی	قطع رحم به علت نگرانی از کم شدن مال	هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ / أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ (محمد/ ۲۲-۲۳)	۳
	پرداخت نکردن صدقه به خویشاوندان (مصدق قطع رحم)	أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْجَبَةٍ / يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ / أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ (بلد / ۱۵ و ۱۶).	۴
	عدم انفاق به نزدیکان	يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَلِالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ. (بقره / ۲۱۵)	۵
	بذل و بخشش نکردن به خویشاوندان مستمند و یتیم (مصدق قطع رحم)	وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَ قُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا (نساء / ۸)	۶
	کاهش جمعیت (سقط جنین و پیشگیری از بارداری)	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا. (اسراء/ ۳۱)	۷
	کاهش جمعیت (سقط جنین و پیشگیری از بارداری)	قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيَّكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ أُولَئِكَ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَ لَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطْنٌ وَ لَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ . (سوره انعام/ ۱۵۱)	۸
	افزایش تجرد و کاهش ازدواج	وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (نور/ ۳۲)	۹
	بالارفتن سن ازدواج	وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (نور/ ۳۲)	۱۰

آسیب‌های اجتماعی - اقتصادی	کم‌فروشی و احتکار	وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ / الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ / وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (مطففین / ۱ الی ۳)	۱۱
	کم‌فروشی و احتکار	أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ وَزِنُوا بِالْقِسْطِاسِ الْمُسْتَقِيمِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ (شعراء / ۱۸۱ و ۱۸۲)	۱۲
	کم‌فروشی درواقع نوعی گران‌فروشی به حساب می‌آید	وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ / الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ / وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (مطففین / ۱ الی ۳)	۱۳
	رباخواری به منظور افزایش مال	الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ / يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يَحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ. (بقره/ ۲۷۵ و ۲۷۶)	۱۴

پس از مشخص شدن ابعاد مفهومی اضطراب مالی و اعتبارسنجی یافته‌ها، مدل مفهومی آن باتوجه به مؤلفه‌های علی و زمینه‌ساز، نشانه‌ها و مؤلفه‌های پیامدی اضطراب مالی و کارکردهای مربوط به هریک از بخش‌ها ترسیم و مدل‌سازی شد که نتایج آن در شکل شماره ۱ نشان داده شده است.

بحث و نتیجه گیری

براساس یافته‌های این پژوهش سه دسته مؤلفه شامل نشانه‌ها، علت‌ها و پیامدها استخراج گردید. همانطور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، پنج مؤلفه اصلی در زمره نشانه‌های اضطراب مالی قرار می‌گیرند. یکی از این مؤلفه‌ها، اجتناب از پرداخت‌های مالی با انگیزه مال‌اندوزی است. این یافته با نتایج تحقیق قاسمی و الهی (به نقل از نیک‌بخت، ۲۰۲۲) همسو است. آنها در پژوهش خود نشان دادند اجتناب یکی از نشانه‌های اضطراب بوده و مکانیسمی اثرگذار در تداوم آن محسوب می‌شود. همچنین یافته‌های پژوهشی چپو، کلارک و لایق (۲۰۲۱)، به نقل از پژوهشی (سُلگی، تأثیر آموزش مهارت‌های فراشناختی بر علایم اضطراب اجتماعی و نشانگان افت روحیه در دختران با سطوح بالای اضطراب کرونا، ۱۴۰۰) نشان می‌دهد هنگامی که تنش ارزیابی شده توسط فرد از حد توانمندی‌هایش فراتر رود، رفتار اجتنابی در او افزایش می‌یابد؛ بنابراین، هرچه اضطراب مالی افراد بیشتر باشد، احتمال اجتناب در خرج کردن مال بیشتر می‌شود و با اجتناب بیشتر احتمال تداوم اضطراب افزایش می‌یابد.

دومین نشانه اضطراب مالی، ترس درمورد آینده است که شامل ترس و نگرانی از هزینه‌های زندگی، فقر و مشکلات مالی است و منجر به ترک ازدواج و اقدام به رفتارهای خطرناکی مانند فرزندکشی می‌گردد؛ مسعودی‌پور در پژوهشی همسو با مؤلفه «ترس از فقر در آینده» اشاره می‌کند متعلق ترس می‌تواند موضوعات مختلفی باشد که از جمله آن‌ها تأمین آتیه و نگرانی در خصوص فقر و نداری در آینده است (مسعودی‌پور، «بررسی استفاده از جاذبه ترس و نگرانی در انسان نسبت به تأمین آینده خود»، ۱۳۹۶). همچنین معماری و زمردی نیز اشاره کرده‌اند، ترس از فقر ممکن است آن‌قدر شدید باشد که قدرت تفکر و تعقل را از آدمی بگیرد و سیستم هیجانی و روانی او را کاملاً مختل سازد، به گونه‌ای که حتی انسانیت را از وی سلب کند. مصداق بارز این گفتار به قتل رساندن فرزندان از بیم فقر و نداری است. این نهایت جنون حاصل از ترس معیشت است و درجات پایین‌تر از آن استرس، اضطراب و ازدست دادن آرامش روانی و به دنبال آن ذلت و خواری و قبول هر نوع ننگ و پستی به علت به دست آوردن روزی است (معماری و زمردی، گونه‌شناسی ترس از منظر قرآن کریم، ۱۳۹۲: ر.ک: ساداتی و همکاران، اصول قرآنی حقوق شهروندی در امور اقتصادی، ۱۴۰۲).

یک نشانه دیگر اضطراب مالی، برانگیختگی و آشفتگی مداوم مالی است که شامل آزمندی و مال‌اندوزی افراطی، شگفت‌زدگی از دارایی دیگران، بازداشتن دیگران از انفاق و تصاحب مال دیگران می‌باشد. مکارم‌شیرازی همسو با این یافته در تفسیر آیات ۱ تا ۴ سوره همزه بیان می‌دارند: این آیات ناظر به ثروت‌اندوزانی است که مال را نشانه عظمت و شخصیت می‌دانند... چنین مالی مسلماً مایه

طغیان است، وسیلهٔ تفاخر و بهانه استهزای دیگران؛ ثروت‌اندوزانی که مال را نه به‌عنوان یک وسیله، بلکه به‌عنوان یک هدف می‌نگرند و در جمع‌آوری آن هیچ قید و شرطی قائل نیستند، از حلال و حرام و تجاوز بر حقوق دیگران، از طریق شرافتمندانه و یا طرق پست و رذیلانه آن را جمع‌آوری می‌کنند و آن را تنها نشانه عظمت و شخصیت می‌دانند. آن‌ها مال را برای رفع نیازهای زندگی نمی‌خواهند و به همین دلیل هر قدر بر اموالشان افزوده شود حرصشان بیشتر می‌گردد (مکارم‌شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۸۷: ۳۳۷/۲۷).

بی‌قراری و احساس عدم رضایت مالی یکی دیگر از نشانه‌های اضطراب مالی در قرآن است که به‌صورت حسادت، غصه‌خوردن، نارضایتی از وضع موجود، آرزوی دارایی زیاد، آشفته‌گی مداوم مالی و عدم توکل به خدا بروز می‌کند. این یافته با پژوهش نادری نوبندگان و تقی‌زاده (۱۴۰۰)، فتاحی (۱۳۹۸) و بارچل (۲۰۰۳) همسوست. آن‌ها نشان دادند بین اضطراب مالی و رضایت از زندگی رابطه منفی معنادار وجود دارد. به عبارتی اضطراب دربارهٔ ادارهٔ امور مالی زندگی می‌تواند بر سطح خودکارآمدی فرد اثر منفی داشته باشد و از این طریق رضایت از زندگی را تحت تأثیر قرار دهد.

بخش دوم از یافته‌های پژوهش حاضر شرایط علی و زمینه‌ای اضطراب مالی در قرآن است. براساس این یافته‌ها ویژگی‌های شخصیتی مانند حسادت، بخل‌ورزی، آزمندی، کتمان، حب دنیا، فخرفروشی، مقایسه و رقابت، میل به جاودانگی و آسیب‌ناپذیری، آرزوهای طول و دراز، حسرت و غفلت از یاد خدا در این زمره قرار دارند. نقش حرص و آزمندی با نتایج تحقیق بیستونی هماهنگ است (بیستونی، فقر و ثروت از دیدگاه قرآن و حدیث، ۱۳۸۶).

بدبینی به آینده نیز در اضطراب مالی تأثیرگذار است. این مؤلفه در قرآن به‌صورت یقین نداشتن به رزاقیت خدا در امر ازدواج، کفایت خدا در نجات بندگان از فقر و فلاکت، رسیدن روزی در آینده، بدگمانی و ناامیدی از رحمت خدا و یقین نداشتن در بازگشت مال انفاق‌شده مشاهده می‌شود و با برخی گزاره‌های دینی همسو است (ر.ک: کلینی، ۱۴۳۰: ۵۸۶/۱۰؛ امام صادق علیه السلام: «کسی که از ترس مخارج زندگی ازدواج نکند، به خداوند سوءظن برده است». تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ۱۴۱۰: ۶۷؛ علی علیه السلام: «بخل‌ورزیدن به آنچه (در دست انسان است) بدگمانی به خداوند است». مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳: ۶۰۳/۳۳؛ علی علیه السلام: «بخل، ترس و حرص غرایز گوناگونی هستند که در بدگمانی جمع می‌شوند.»).

مؤلفه علی خطاهای شناختی مربوط به امور مالی مانند اسناد دارایی به علم و توانمندی شخصی، احساس بی‌نیازی از پاداش‌های موعود خداوند، نگرش ناصحیح جاودانه دانستن مال و نعمت‌های

دنیوی، خود را مالک و صاحب حقیقی اموال دانستن، نگرش جاودانه شدن توسط مال، ناآگاهی و گمان‌های غلط از خیر و شر، غفلت از همت و دسترنج خود در مقابل توکل صرف به خدا. این مؤلفه همسو با پژوهش فتاحی (۱۳۹۸) است که بیان می‌دارد نگرش، باورهای اقتصادی و تعصبات فرد باعث تصمیماتی در فرد می‌گردد که متضاد با اهداف اقتصادی اوست و ممکن است سلامت عمومی وی را نیز تهدید کند.

همچنین برخی گزاره‌های دینی موجود همسو با برخی از خطاهای شناختی فوق هستند که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود: علامه طباطبایی در تفسیر آیات ۱ تا ۴ سوره همزه بیان می‌دارد اگر مال پشیز دنیا را جمع می‌کند و می‌شمارد، انگیزه و علتش پندار غلطی است که دارد و این خطای عملی‌اش مستند به خطای فکری اوست که پنداشته مال او را جاودان می‌سازد (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۳: ۶۱۶/۲۰).

در تبیین نگرش جاودانه شدن توسط مال با توجه به تفاسیر فوق می‌توان گفت: افرادی که هدف و غایت آن‌ها زندگی دنیوی و مادی است و این گونه می‌اندیشند که هرچه مال فراوان تری داشته باشند، احتمال جاودانگی و آسیب‌ناپذیری آن‌ها بالا می‌رود، وقتی دچار ابتلا به نقصان در اموال می‌گردند، اضطراب مالی شدیدی تجربه می‌کنند؛ از طرفی این افراد به علت فقر ذاتی انسان چون هیچ‌گاه شهوت مال و ثروت در آن‌ها اشباع نمی‌گردد و احساس غنا و بی‌نیازی حقیقی نمی‌کنند، پس همواره نگران کم‌شدن اموالشان هستند و ترس از عدم جاودانگی نیز در درون آن‌ها منجر به افزایش اضطراب مالی در آن‌ها می‌گردد.

ضعف باورهای دینی و فراموشی یاد خدا در زندگی، آخرین مؤلفه علّی برای اضطراب مالی است، این یافته همسو با بیانات یک پژوهش (بیستونی، فقر و ثروت از دیدگاه قرآن و حدیث، ۱۳۸۶) است که در مورد آیه ۱۲۴ سوره طه در پاسخ به اینکه چرا انسان گرفتار این تنگنا می‌شود، می‌گوید: عامل اصلی‌اش اعراض از یاد حق است. یاد خدا مایه آرامش دل‌هاست و فراموشی آن مایه اضطراب و نگرانی. هنگامی که انسان به واسطه فراموش کردن خدا، مسئولیت‌هایش را فراموش می‌کند، غرق در شهوات و حرص و طمع می‌شود، و معیشت او ضنک خواهد شد (ر.ک: عباس و صاعدرازی، اهداف اجتماعی تربیت اقتصادی در قرآن، ۱۴۰۱).

همچنین علامه طباطبایی در تفسیر آیه ۹ سوره منافقون اشاره می‌کند اشتغال به مال و اولاد، انسان را از یاد خدا غافل کند، چون خاصیت زینت حیات دنیا همین است که آدمی را از توجه به خدای تعالی باز می‌دارد (طباطبایی المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۳: ۴۹۰/۱۹).

درباره مؤلفه‌های پیامدی اضطراب مالی، سه دسته مؤلفه استخراج شده است که اولین دسته شامل پیامدهای عاطفی - هیجانی است؛ مانند تجربه حسرت، پشیمانی و ملامت خود که این مؤلفه‌ها تاحدودی با پژوهش رابرتس و همکاران (۲۰۰۰)، اندرو و ویلدینگ (۲۰۰۴)، بریت و همکاران (۲۰۱۵)، لیم و همکاران (۲۰۱۴) و نادری‌نوبندگان و تقی‌زاده (۱۴۰۰) همسوست.

دومین دسته پیامدهای رفتاری خانوادگی و اجتماعی مانند قطع‌رحم، عدم بذل و بخشش و انفاق، کاهش جمعیت از طریق سقط‌جنین و پیشگیری از بارداری، افزایش تجرد و کاهش ازدواج و بالا رفتن سن ازدواج هستند که همسو با یافته‌های فتاحی (۱۳۹۸) است که بیان می‌کند اختلالات پولی و درپی آن فقر، یکی از دلایل انزوای اجتماعی است و چنین افرادی شبکه‌های اجتماعی کوچک‌تری نسبت به دیگران دارند.

نهایتاً آسیب‌های اجتماعی - اقتصادی مانند کم‌فروشی، احتکار، گران‌فروشی و رباخواری از پیامدهای اضطراب مالی به حساب می‌آیند که این یافته همسو با بیانات علیزاده (۱۳۸۹) است که اشاره می‌کند امنیت اقتصادی از شرایط اصلی استمرار حیات اجتماعی و سلامت و پویایی جامعه است. از آسیب‌های تهدیدکننده این شاخص می‌توان بدین موارد اشاره کرد: دزدی، ارتشا، کلاه‌برداری و تقلب، رباخواری، پول‌شویی، احتکار، کم‌فروشی و گران‌فروشی (علیزاده، اخلاق اسلامی مبانی و مفاهیم، ۱۳۸۹: ۹۷/۱). فتاحی (۱۳۹۸) نیز اشاره می‌کند که چنین آسیب‌هایی درواقع مشکلاتی است که اختلالات پولی و مالی و نوع نگرش و اضطراب پول ممکن است برای فرهنگ اقتصادی افراد جامعه به همراه داشته باشد. با جستجوی صورت‌گرفته، پژوهشی درباره سایر عوامل و مؤلفه‌های مورد اشاره در این پژوهش (نشانه‌ها، پیامدها و برخی علت‌ها) یافت نشد.

نتایج حاصل از این پژوهش زمینه مناسبی برای طراحی پرسش‌نامه و مداخله درمانی این سازه را فراهم کرده است. در پایان پیشنهاد می‌شود همبستگی این سازه با دیگر متغیرهای مرتبط روان‌شناختی بررسی شود. همچنین مؤلفه‌های این مفهوم براساس دیگر روش‌های کیفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در بافت فرهنگ بومی استخراج شده و مداخلات درمانی براساس آن طراحی شود.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی قرآن کریم، قم: دارالقرآن الکریم، چاپ دوم، ۱۳۷۳ ش.
۲. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، قم: آل البيت، ۱۴۱۲ ق.
۳. العروسی الحویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، تصحیح: سیدهاشم رسولی محلاتی، قم: اسماعیلیان، ۱۴۱۵ هـ.
۴. کلینی، ابوجعفر محمدبن یعقوب، الکافی، قم: دارالحديث، ۱۴۳۰ هـ ق.
۵. بیستونی، محمد، فقر و ثروت از دیدگاه قرآن و حدیث، قم: بیان جوان، ۱۳۸۶.
۶. بیضاوی، عبد الله بن عمر، أنوار التنزیل و أسرار التأویل (تفسیر بیضاوی)، قم: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۱۸ هـ ق.
۷. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ هـ ق.
۸. ساداتی، سید مهدی؛ مرادخانی، احمد؛ میرداداشی، سید مهدی، اصول قرآنی حقوق شهروندی در امور اقتصادی، دوفصلنامه علمی قرآن و علم، سال هفدهم، شماره ۳۲، ۱۴۰۲.
۹. سلگی، زهرا، «تأثیر آموزش مهارت‌های فراشناختی بر علایم اضطراب اجتماعی و نشانگان افت روحیه در دختران با سطوح بالای اضطراب کرونا»، پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، شماره ۴۴، ۱۴۰۰.
۱۰. شجاعی، محمدصادق (۱۳۹۹ الف)، «روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا»، مطالعات اسلام و روانشناسی، ۱۴ (۲۷)، ۴۱-۷۳.
۱۱. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: منشورات اسماعیلیان، ۱۳۷۳.
۱۲. عباس، غلام؛ صاعدرازی، محمدحسین، اهداف اجتماعی تربیت اقتصادی در قرآن، دوفصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۱، ۱۴۰۱.
۱۳. علیزاده، مهدی، اخلاق اسلامی مبانی و مفاهیم، جلد ۱، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۹.
۱۴. فتاحی، سحر، «اختلالات پولی و مالی، نگرش و اضطراب پول (مؤلفه‌های اثرگذار بر فرهنگ پولی و اقتصادی جامعه)»، مجله تخصصی مدیریت تدبیر، سال سی‌ام، شماره ۳۱۴، ۱۳۹۸.
۱۵. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوارالجامعه لدرراخبار آل الرسول، چاپ دوم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۳.
۱۶. مسعودی‌پور، سعید، «بررسی استفاده از جاذبه "ترس و نگرانی در انسان نسبت به تأمین آینده خود" در تبلیغات تجاری از دیدگاه اسلام»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال یازدهم، شماره اول، ۱۳۹۶.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۷.
۱۸. معماری، داوود؛ زمردی، رسول، «گونه‌شناسی ترس از منظر قرآن کریم»، سراج منیر (دانشگاه علامه طباطبایی)، سال سوم، ش ۱۰، ۱۳۹۲.
۱۹. نادری‌نوبندگانی، زهرا؛ تقی‌زاده، رضا، «نقش میانجیگری خودکارآمدی در رابطه بین اضطراب مالی و رضایت از زندگی در دانشجویان دانشگاه یزد»، فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۰ (۴)، ۱۴۰۰.

20. A Hasler, A Lusardi, O Valdes - FINRA Investor Education Foundation, 2021 Financial Anxiety and Stress among US Households: New Evidence from the National Financial Capability Study and Focus Groups. gflec.org
21. Andrews B, Wilding J.M. The relation of depression and anxiety to life-stress and achievement in students. British Journal of Psychology. 2004; 95: p. 509-521.
22. Britt S.L, Canale A, Fernatt F, Stutz K, Tibbetts R. Financial stress and financial counseling: Helping college students. Journal of Financial Counseling and Planning. 2015; 26 (2): p. 172-186.
23. Burchell, B. J. (2003). Identifying, describing and understanding financial aversion: Financial phobes. Report for EGG. Retrieved from. [http:// people. pwf. cam. ac. Uk /bb101/ Financial Aversion Report Burchell.](http://people.pwf.cam.ac.uk/bb101/Financial%20Aversion%20Report%20Burchell.pdf)
24. Diener E, Lucas R.E. Personality and subjective well-being. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.) 1999, Well-being: The foundations of hedonic psychology (pp. 213 –229). New York: Russell Sage Foundation.
25. Ernst-Jan de Bruijn*, Gerrit Antonides (2019). Determinants of financial worry and rumination. Journal of Economic Psychology. (November 8, 2019).
26. Furnham, Adrian (2014). The New Psychology of Money. 1st Edition Routledge (May 1, 2014).
27. Lawshe, Charles H. (1975). A quantitative approach to content validity. Personnel psychology, 28 (4), 563–575.
28. Lim H, Heckman S, Montalto C.P, Letkiewicz J. Financial stress, self-efficacy, and financial helpseeking behavior of college students. Journal of Financial Counseling and Planning. 2014; 25 (2): p. 148-160.
29. Lindsay Bryan-Podvin (2020). The Financial Anxiety Solution. (Feb 18, 2020).
30. Northern J, O'Brien W.H, Goetz P.W. The development, evaluation, and validation of a financial stress scale for undergraduate students. Journal of College Student Development. 2010; 51 (1): p. 79-92.
31. Ostowari, Koorosh (2014). The Money Anxiety Cure : A path to financial wellbieng. (October 24, 2014).
32. Polit, Denise F; & Beck, Cheryl Tatano. (2006).The content validity index: are you sure you know what's being reported? Critique and recommendations. Research in nursing & health, 29 (5), 489–497.
33. Roberts R, Golding J, Towell T, Reid S, Woodford S, Vetere A, Weinreb I. Mental and physical health in students: The role of economic circumstances. British Journal of Health Psychology. 2000; 5 (3): p. 289-297.

References

1. *Quran Karim (The Noble Quran)*, Tarjome: Naser Makarem Shirazi (Translation: Naser Makarem Shirazi), Qom: Dar al-Quran al-Karim, 2nd Edition, 1373 SH (1994 CE).
2. A Hasler, A Lusardi, O Valdes - FINRA Investor Education Foundation, 2021 *Financial Anxiety and Stress among US Households: New Evidence from the National Financial Capability Study and Focus Groups*. gflec.org
3. Abbas, Gholam; Sae'drazi, Mohammad Hossein, *Ahdaf-e Ejtemaei-ye Tarbiat-e Eqtesadi dar Quran (Social Goals of Economic Education in the Quran)*, Biannual Scientific Journal of Quran and Science, Year 16, Issue 31, 1401 SH (2022-2023 CE).
4. Al-Hurr al-Amili, Mohammad bin al-Hasan, *Wasa'il al-Shi'a (Means of the Shi'a)*, Qom: Alu al-Bayt Institute, 1412 AH (1991 CE).
5. Alizadeh, Mahdi, *Akhlaq-e Eslami: Mabani va Mafaheem (Islamic Ethics: Foundations and Concepts)*, Vol. 1, Qom: Daftar Nashr-e Ma'arif, 1389 SH (2010 CE).
6. Al-Kulayni, Abu Ja'far Mohammad bin Ya'qub, *Al-Kafi*, Qom: Dar al-Hadith, 1430 AH (2009 CE).
7. Al-Urusi al-Huwaizi, Abdul Ali bin Jum'ah, *Tafsir Nur al-Thaqalayn (The Exegesis of the Two Weights: Quran and Sunnah)*, Edited by Sayyed Hashim Rasuli Muhallati, Qom: Esmā'iliyan Publications, 1415 AH (1994 CE).
8. Andrews B, Wilding J.M. *The Relation of Depression and Anxiety to Life-Stress and Achievement In Students*. British Journal of Psychology. 2004; 95: p. 509-521.
9. Baydawi, Abdullah bin Umar, *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil (The Lights of Revelation and the Secrets of Interpretation)*, Tafsir al-Baydawi), Qom: Dar al-Ihya al-Turath al-Arabi, 1418 AH (1997 CE).
10. Biston, Mohammad, *Faqr va Servat az Didgah-e Quran va Hadith (Poverty and Wealth from the Perspective of the Quran and Hadith)*, Qom: Bayan-e Javan, 1386 SH (2007 CE).
11. Britt S.L, Canale A, Fernatt F, Stutz K, Tibbetts R. *Financial Stress and Financial Counseling: Helping College Students*. Journal of Financial Counseling and Planning. 2015; 26 (2): p. 172-186.
12. Burchell, B. J. (2003). *Identifying, Describing and Understanding Financial Aversion: Financial Phobes*. Report for EGG. Retrieved from. [http:// people.pwf.cam.ac.uk/bb101/ Financial Aversion Report Burchell](http://people.pwf.cam.ac.uk/bb101/Financial%20Aversion%20Report%20Burchell.pdf).
13. Diener E, Lucas R.E. *Personality and subjective well-being*. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.) 1999, *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 213 –229). New York: Russell Sage Foundation.

14. Ernst-Jan de Bruijn*, Gerrit Antonides (2019). *Determinants of financial worry and rumination*. Journal of Economic Psychology. (November 8, 2019).
15. Fattahi, Sahar, "Ekhtelalat-e Pooli va Mali, Negaresh va Eterab-e Pool (Mo'alefe-ha-ye Asar Gozar bar Farhang-e Pooli va Eqtesadi-ye Jame'e)" ("Monetary and Financial Disorders, Attitude and Money Anxiety (Influential Factors on the Monetary and Economic Culture of Society)"), Professional Management Journal Tadbir, Year 30, Issue 314, 1398 SH (2019 CE).
16. Furnham, Adrian (2014). *The New Psychology of Money*. 1st Edition Routledge (May 1, 2014).
17. Lawshe, Charles H. (1975). *A quantitative approach to content validity*. Personnel psychology, 28 (4), 563–575.
18. Lim H, Heckman S, Montalto C.P, Letkiewicz J. *Financial stress, self-efficacy, and financial helpseeking behavior of college students*. Journal of Financial Counseling and Planning. 2014; 25 (2): p. 148-160.
19. Lindsay Bryan-Podvin (2020). *The Financial Anxiety Solution*. (Feb 18, 2020).
20. Majlisi, Mohammad Baqer, *Bihar al-Anwar al-Jame'a li Durar Akhbar Aal al-Rasool (Seas of Light: A Comprehensive Collection of the Traditions of the Prophet's Family)*, 2nd Edition, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah, 1403 AH (1983 CE).
21. Makarem-Shirazi, Naser, *Tafsir Nemouneh (An Exemplar Exegesis)*, Qom: Dar al-Kutub al-Islamiyyah, 1387 SH (2008 CE).
22. Masoudi-Pour, Saeed, "Barrasi-ye Estefadeh az Jazabeh-ye 'Tars va Neghrani dar Ensan Nesbat be Tamin-e Ayandeh Khod' dar Tablighat-e Tejari az Didgah-e Eslam" ("An Analysis of the Use of 'Fear and Anxiety about Securing One's Future' in Commercial Advertising from the Perspective of Islam"), Strategic Management Thought, Year 11, Issue 1, 1396 SH (2017-2018 CE).
23. Memari, Davood; Zamoradi, Rasoul, "Gonah-Shenasi-ye Tars az Manzar-e Quran Karim" ("Classification of Fear from the Perspective of the Holy Quran"), Siraj Monir (Allameh Tabatabaei University), Year 3, Issue 10, 1392 SH (2013-2014 CE).
24. Naderi-Nobendegani, Zahra; Taghizadeh, Reza, "Naqsh-e Miyangiji-gari-ye Khodkar Amadi dar Rabateh-e Bein Eterab-e Mali va Rezayat az Zendegi dar Daneshjuyan-e Daneshgah-e Yazd" ("The Mediating Role of Self-Efficacy in the Relationship between Financial Anxiety and Life Satisfaction among Students of Yazd University"), Social Work Quarterly, Vol. 10, No. 4, 1400 SH (2021-2022 CE).
25. Northern J, O'Brien W.H, Goetz P.W. *The development, evaluation, and validation of a financial stress scale for undergraduate students*. Journal of College Student Development. 2010; 51 (1): p. 79-92.

26. Ostowari, Koorosh (2014). *The Money Anxiety Cure : A path to financial wellbieng*. (October 24, 2014).
27. Polit, Denise F; & Beck, Cheryl Tatano. (2006). *The content validity index: are you sure you know what's being reported? Critique and recommendations*. Research in nursing & health, 29 (5), 489–497.
28. Roberts R, Golding J, Towell T, Reid S, Woodford S, Vetere A, Weinreb I. *Mental and physical health in students: The role of economic circumstances*. British Journal of Health Psychology. 2000; 5 (3): p. 289-297.
29. Sadati, Seyyed Mahdi; Moradkhani, Ahmad; Mirdadashi, Seyyed Mahdi, *Osoul-e Qurani-ye Hoquq-e Shahrivandi dar Omur-e Eqtesadi (Quranic Principles of Citizen Rights in Economic Affairs)*, Biannual Scientific Journal of Quran and Science, Year 17, Issue 32, 1402 SH (2023-2024 CE).
30. Selgi, Zahra, *"Ta'sir-e Amoozesh-e Maharat-ha-ye Farashenakhti bar Alayem-e Eterab-e Ejtemaee va Neshangan-e Oft-e Roohieh dar Dokhtaran ba Sootoh-e Balaye Eterab-e Corona"* ("The Impact of Teaching Metacognitive Skills on Social Anxiety Symptoms and Depression Symptoms in Girls with High Levels of Corona Anxiety"), Journal of Social Psychology Research, Issue 44, 1400 SH (2021-2022 CE).
31. Shuja'i, Mohammad Sadeq, *"Ravesh-e Tahlil-e Kayfi-ye Mohtava-ye Moton-e Dini: Mabani-ye Nazari va Marhaleh-ha-ye Ejra"* ("Qualitative Content Analysis Method of Religious Texts: Theoretical Foundations and Implementation Stages"), Studies in Islam and Psychology, Vol. 14, No. 27, 1399 SH (2020 CE).
32. Tabatabaei, Mohammad Hossein, *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in the Exegesis of the Quran)*, Qom: Esma'iliyan Publications, 1373 SH (1994 CE).
33. Tamimi Amodi, Abdul Wahid bin Mohammad, *Ghorar al-Hikam wa Dorar al-Kalim (The Pearls of Wisdom and the Gems of Words)*, Qom: Dar al-Kitab al-Islami, 1410 AH (1989 CE).